

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

Књига XXVI

Book XXVI

ETHNO-CULTURAL ANNALS

for the study of the culture of eastern Serbia and the adjacent areas

EASTERN SERBIA AS AN INSPIRATION AND RESEARCH CHALLENGE a collection of works in honor of **Prof. Dr. Sreten Petrović**

Editors

Vojislav Filipović
Ivica Todorović

Editorial Board

Mihaj Radan (Romania), Mirko Blagojević, Milina Ivanović Barišić,
Gordana Blagojević, Dragan Žunić, Stanka Janeva (Bulgaria),
Vladimir Petrović, Aleksandar Bulatović, Aleksandra Papazovska
(Macedonia), Irena Ljubomirović, Zoran Vučić, Nina Aksić, Ana Savić-
Grujić, Slaviša Milivojević, Žarko Veljković, Ognjen Mladenović

Svrljig
2023

Књига XXVI

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

за проучавање културе источне Србије и суседних области

ИСТОЧНА СРБИЈА КАО НАДАХНУЋЕ И ИСТРАЖИВАЧКИ ИЗАЗОВ

зборник радова у част
проф. др Сретена Петровића

Уредници

Војислав Филиповић

Ивица Тодоровић

Редакција

Михај Радан (Румунија), Мирко Благојевић, Милина Ивановић
Баришић, Гордана Благојевић, Драган Жунић, Станка Јанева (Бугарска),
Владимир Петровић, Александар Булатовић, Александра Папазовска
(Македонија), Ирена Љубомировић, Зоран Вучић, Нина Аксић,
Ана Савић-Грујић, Славиша Миливојевић, Жарко Вељковић,
Огњен Младеновић

Сврљиг

2023

УДК 008:39(082.1)

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

*Зборник је покренут 1995. године на иницијативу проф. др Сретена Петровића
и Етно-културолошке радионице Сврљиг*

Издавач: Центар за туризам, културу и спорт, Боре Прице 2, Сврљиг

За издавача: Драган Савић

Рецензенти: др Ана Савић-Грујић, академик др Јелена Јовановић, др Милина Ивановић Баришић, др Јована Бајовић Јоксимовић, др Александра Павићевић, др Тајјана Трајковић, др Биљана Савић, др Ивица Тодоровић, др Александар Булатовић, др Александар Капуран, др Владимир Петровић, др Војислав Филиповић

Припрема и штампа: Галаксијанис, Ниш

Тираж: 150

ISBN 978-86-6233-555-5

МОЛИТВА У СЕЛУ ДОБРИ ДО: ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ НЕМАТЕРИЈАЛНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА ПИРОТСКОГ КРАЈА¹

Биљана Анђелковић
Етнографски институт САНУ, Београд

e-mail: biljana.andjelkovic@ei.sanu.ac.rs

Апстракт: Молитва или „давање молитве“ веома је раширен обичај ритуалног клања овце или јагњета и приношења колективне жртве на простору Старе планине. Током последњих деценија нестао је у неким селима, док је у другим наставио да се одржава упркос све мањем броју мештана и тешкоћама које прате његово одржавање. У овом раду биће представљени резултати етнографских истраживања прикупљани у периоду између 2017. и 2023. године у селу Добри До код Пирота. Молитва се овде даје на Ускрс готово један век без прекида, што сведочи о потреби заједнице да одржи обичај кроз генерације и различите идеолошке и друштвене промене. У раду се анализирају подаци забележени током теренских истраживања за време самог обичаја, као и интервјуи који су током година обављени са организаторима, женама које припремају молитву, колачарима и онима који последњих година долазе у све већем броју из других места да би присуствовали обичају.

Кључне речи: Добри До, манастир, молитва, село, Ускрс, нематеријално културно наслеђе.

Abstract: Molitva (Prayer) or „giving a prayer“ is a very widespread custom of the ritual slaughter of a sheep or lamb and offering a collective sacrifice in the area of Stara Planina (Balkan mountains). During the last decades, it disappeared in some villages, while in others it continued to be practiced despite the decreasing number of locals and the difficulties that accompany its maintenance. This paper will present the results of ethnographic research in the village of Dobri Do near Pirot, which were collected in the period between 2017 and 2023. The molitva has been offered on Easter for almost a century without interruption, which testifies to the need of the community to maintain the custom through generations and various ideological and social changes. The paper analyzes data recorded during field research during the celebration, as well as interviews conducted over the years with organizers, women who prepare the molitva, „cake makers“ („kolačars“ – the hosts of the celebration) and those who come in from other cities to attend the custom.

Key words: Dobri Do, monastery, molitva (Prayer), village, Easter, intangible cultural heritage.

¹ Текст је резултат рада у Етнографском институту САНУ који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години број: 451-03-47/2023-01/200173, од 03.02.2023. године; као и резултат рада на пројекту „Црквено-религијске праксе православних верника у Србији: антрополошко истраживање (трећа година)“ који финансира Министарство културе РС (број 451-04-1739/2023-02 од 04.07.2023. године).

„Данас све можеш да наручиш као кетеринг – и храну и пиће, и жито и колач – али, *молитву* не можеш. То мораш да знаш, да си гледао, да си учио од старијих“.

(Зорица, Добри До, Ускрс 2023)

Молитва припада годишњим обичајима који се практикују на одређени верски празник на простору источне Србије. Као и слава, молитва се давала у кругу породице (фамилије) или на нивоу села, због чега се сматра породичним, али и колективним обредом. Једно од њених главних обележја јесте прилагање крвне жртве (Панајотовић 1986, 125), најчешће јагњета или овце (у посне дане се приносила посна молитва), која се на одређеном култном месту приноси како би се умилостивиле више силе и обезбедила добробит и благодатање заједнице. Реч је о веома старом обичају који обједињује елементе прехришћанске, народне и црквене религије. Овај обичај помињу многи етнологи с почетка двадесетог века, мада се до данас није много домаћих истраживача бавило конкретним примерима.¹

У селима у околини Пирота, молитва се давала на црквиштима, манастириштима, код „записа“ који се у овом крају најчешће назива *миро* („миросано дрво“) или код оброчног (заветног) крста. Најчешће се давала на Спасовдан, Ђурђевдан, светог Илију, светог Димитрија, али и у друге заветне дане.² Ова култна места одиграла су важну улогу у селима у којима није било цркве, јер су поред њих свештеници секли колаче и причешћивали вернике (Ђорђевић 1984, 408).³ Молитва је могла да се даје у неком селу и више пута у току године на различитим култним местима и у време различитих верских празника.

У селу Добри До, у коме су спроведена истраживања за потребе овог рада, молитва се давала још почетком деветнаестог века. Записи Тихомира Ђорђевића показују да је на улазу у село постојао оброчни крст – Цецејин крст – подигнут 1819. године.⁴ Ђорђевић бележи: „На уласку у село Добри Дол налази се оброк

¹ Један од ретких истраживача јесте Душица Живковић која се бавила молитвом у Вртовцу (видети: Живковић 1996; Живковић 1998). Молитва у Вртовцу, о којој је писала, уписана је 2012. године као „Молитва, ђурђевдански обичаји“ у Национални регистар нематеријалног културног наслеђа. Видети <https://nkns.rs/cyt/popis-nkns/molitva-djurdevdanski-obichaj> (приступљено 10.12.2023. године).

² Више о заветним крстовима на овом простору и о обичајима који су се практиковали покрај њих видети у: Бранковић 2009; Јеременковић 2009; Маринковић 2009; Николов 2009; Игов 2013; Todorović 2014.

³ Тихомир Ђорђевић пише о молитви која се давала у оближњем селу Гостуша код оброка посвећеног про року Јеремији: „Код њега се на светог Јеремију (1. маја) коље чиста (да није саката) овца јаловица, беле боје, коју купује село заједнички, па се у котлу скува. Скувано јело се зове *молитва*. Тог дана сви сељаци месе колач и кувају пшеницу, па и то носе код оброка. Ту свештеник чита молитву и сече колаче, а за то му је награда кожа од заклане овце. Овај се обичај зове *клање молитве*. Врши се после подне. Пошто се обичај сврши сваки домаћин узима по један чанак молитве и носи кући, где сва чељад замочи по залагај хлеба у молитву и поједе“ (Ђорђевић 1984, 408).

⁴ Рагко Цунић (1943) из Доброг Дола, поред чије *градине* је подигнут овај крст, каже да је поред крста било

светог Арханђела на коме је забележена 1819. година. Мештани га називају Цецејин крст, јер га је, кажу подигао неки деда Цецеја (Цветко). Сељаци причају, када је једном завладао помор у стоци, да је деда Цецеја уснио како на месту где је сада оброк ваља подићи крст, па га он и подигне, купивши место за седам гроша. Сваке године се код овог obroка коље црна овца“ (Ђорђевић 1984, 408). Крст који помиње Ђорђевић још увек стоји поред пута на самом улазу у село, али је данас прилично зарастао тако да је година подизања и име светитеља коме је посвећен готово нечитљив. То значи да са сигурношћу можемо да тврдимо да је већ почетком деветнаестог века молитва давана код овог крста, пре подизања сеоске цркве (данашња црква подигнута је 1829. године)⁵ и пре подизања манастира Васкрсење Христово (1918).⁶

Поред цркве и манастира Васкрсење Христово постоји неколико сакралних објеката које мештани називају манастирће (манастирче). Ти објекти су веома малих димензија (унутра могу да стану две до три особе), налазе се у непосред-

Сл. 1 – Манастирће са оброчним крстом посвећеним светом Јовану Богослову. Снимила: Биљана Анђелковић, 2023.

и миросано дрво („крушка“) које је пре више деценија посекао. Приликом вађења пања који је преостао, Ратко је пронашао новац који је био заплетен и сакривен у корену дрвета. Култна места су према легендама у овом крају веома често коришћена за сакривање блага, што је био разлог да трагачи за закопаном благом („златари“) последњих деценија изваде или оштете велики број оброчних крстова.

⁵ Занимљиво је да нико од мештана са којима сам разговарала није знао ком светитељу је посвећена сеоска црква. Знају само да је оброчни крст испред цркве посвећен Спасовдану (Вазнесење Христово). Од пре неколико година постављени су путокази кроз село који воде до цркве „светог Јована“.

⁶ Испред сеоске цркве постоји оброчни крст посвећен Спасовдану који се прослављао као сеоска слава. Недељу дана након Спасовдана на празник, у народу познат као Мали Спасовдан, такође је давана молитва код цркве и носила се литија око села.

ној близини или наткривају оброчни крст, а на њиховим зидовим са унутрашње стране стоје окачене иконе (сл. 1). Они се обично налазе на приватном поседу, на нечијој њиви, па молитву код сваког манастирћета даје одређена породица уз коју може доћи и њихова фамилија, али не и цело село. За ове објекте мештани користе деминутив како би указали да је реч сакралном објекту врло малих димензија и како би га разликовали од манастира Васкрсење Христово. У селу постоји и више оброчних крстова код којих се давала молитва у току године. Њих су обично подизали појединци који су сањали да то треба да ураде јер нису имали деце, када је била епидемија богиња или због помора стоке. Неки од њих су као и Цецејин крст запуштени, док је код других молитва наставила да се даје до данашњих дана.

У овом раду истраживачка пажња ће – иако село има више молитви – због обима рада бити посвећена првенствено молитви која се даје код манастира Васкрсење Христово. Подаци о овом обичају прикупљани су посматрањем молитве на дан Ускрса, праћењем локалних медија, затим полуструктурираним интервјуима, као и неформалним разговорима на терену у периоду између 2017. и 2023. године.⁷ Важност анализирања молитве као колективног обреда који се на овом месту практикује нешто више од једног века, огледа се у прожимањима различитих религијских, идеолошких, демографских и економских промена које је село доживело у последњих стотинак година. Током прикупљања података о овом обичају са испитаницима је вођен шири разговор на тему народних обичаја и веровања, друштвених односа и начину привређивања како би се обичај молитва сагледао у одређеном просторном и временском оквиру.

Писаних података о молитви код манастира у Добром Долу у првој половини двадесетог века нема, што значи да сам током истраживања морала да се ослоним на наративе казивача. Многи прикупљени подаци данас се не могу проверити на терену пошто припадника прве генерације учесника молитве одавно нема. Најстарији становници селу у овом тренутку су рођени непосредно пре Другог светског рата, а њихова сећања нису увек целовита, па се казивања често морају квалификовати као информације из „друге“ или „треће руке“. Треба имати у виду и то да су моји казивачи углавном стасавали у време након Другог светског рата, када су и народна и црквена побожност потискиване из јавног простора. Такође, друга половина двадесетог века је донела бројне промене на нивоу села широм Србије, тако да интересовања мештана током четрдесетих, педесетих и шездесетих година нису била усмерена ка овом обичају.

⁷ Главни казивачи за обичај молитва били су Милованка /Џунић/ Семћина (рођ. 1946), Ратко /Џунић/ Семћин (рођ. 1943), Љубинка-Бинка /Пешић/ Агничина (рођ. 1942), Добринка-Бинка /Пешић/ Ђурђина (рођ. 1939), Милорад-Мика /Симоновић/ Колин (рођ. 1949), Лепосава-Лепка /Поповић/ Попови (рођ. 1936), Вукосава-Вука /Алексић/ Џурканђињи (рођ. 1935), Видосава-Витка /Милошевић/ Пекљинци (рођ. 1939), Павле-Паша /Ђорђевић/ Цодинци (рођ. 1947), Горан /Џунић/ Семћин (рођ. 1968), Славиша /Џунић/ Семћин (рођ. 1970), председник месне заједнице Добри До Миливоје Манић (рођ. 1963) и другима са којима сам обављала краће разговоре. Свима њима дугујем најискренију захвалност за стрпљење и издвојено време током претходних година.

ОД ЗАВЕТНЕ МОЛИТВЕ ДО ОКУПЉАЊА МЛАДИХ: ПРВИХ СТО ГОДИНА ОБИЧАЈА

Као што је поменуто у уводу, молитва која ће бити описана у раду даје се код манастира Васкрсење Христово (сл. 2) који се налази са леве стране пута који води до села. Овај такозвани манастир, у коме ни сада ни у прошлости није жи-

Сл. 2 – Манастир Васкрсење Христово са конаком. Снимила: Биљана Анђелковић, 2023.

вело монаштво (више о томе видети у: Анђелковић 2019), подигнут је на темељима старије грађевине које је открила Љуба Шумтина, мештанка Доброг Дола, пре више од једног века. Љуба је сањала место на коме је требало да откопа остатке храма. Уз помоћ Милошке, такође мештанке Доброг Дола, започела је подизање мале камене грађевине посвећене Васкрсењу Христовом о чему сведочи камени крст постављен испред улаза у објекат (сл. 3).⁸ На њему стоје подаци о години изградње манастира и његовим иницијаторкама на коме пише: „1918.г КРАМ СВЕТО ВОСКРЕСЕНИЈЕ КРИСТОВО ПОДИГОШЕ ЖЕНЕ МИЛОШКА И ЉУБА ИЗ ДОБРИ ДОЛ“. Иако саме ктиторке овај објекат нису назвале манастиром, мештани кажу да су га одувек тако звали због веровања да су пронађени темељи представљали остатке некадашњег манастира.

По причи мештана молитва је почела да се даје убрзо након подизања манастира, мада данас нико са сигурношћу не може да тврди да ли је то било исте године

⁸ О Милошки у селу нема сачуваних предања. Моји казивачи углавном немају податке о томе ко је она била, из које фамилије и који јој је био *прекор* (надимак). То у великој мери отежава долажење до више података о фамилији или наследницима. Међутим, једна од најстаријих казивачица из села (Бинка Ђурђина) мисли да је Милошка била Љубина мајка.

када је манастир подигнут или касније, као ни мотив за давање молитве. Писаних података о подизању манастира нема, због чега је врло тешко реконструисати причу о његовој изградњи, учесницима и тачној хронологији развоја обичаја молитва у наредним годинама. О разлозима за давање молитве, још је теже наћи поуздане

Сл. 3 – Камени крст са именима ктиторки.
Снимила: Биљана Ањелковић, 2023.

конака постојала је просторија у којој су припремале јела на огњишту, док је друга просторија служила за спавање. У тој просторији није било кревета, па су жене и деца спавали на поду користећи подлогу од рогоже и црђе (црге):¹⁰

„Рогожу простру на земљи, нема кревет“ (В.М.).

„Дојду каже старе жене па нема душек и текво, него рогоже, исплету оду рженицу, па исплету рече рогоже, по понесу, остаили доле, па их простру, па прте-на црга оздоле, па дебела црга озгоре и јастук напуњен сас сено, сас сламу“ (М.Ц.).

⁹ Малобројни искази указују да су жене некад долазиле на Распети петак (Велики петак): „Спрема се на Распети петак, отиде се да се почисти, да се то све припрема од Распети петак, па и на Велики четвртак се иде да се завршава, да то се припрема“ (Ј.П.).

¹⁰ Црђе (или црга) које су жене користиле служиле су као подлога или покривачи приликом спавања у манастиру. У кући се користило као прекривач за кревет или клупу, а жене су га израђивале од вуне на разбоју. Црђе су биле и саставни део мираза, али и део свадбених поклона.

Поред жена из Доброг Дола, овде су долазиле и жене из других села, углавном из Нишора, Покревеника, Копривштице и других.¹¹ Обично их је било између десет и двадесет. Жене које су спавале код манастира називане су *цркваре*, *цркварке*, *цркварице* или *манастирке*. То је локални назив за побожне жене које су редовније од других посећивале цркву, познавале црквене каноне и песме. Приликом окупљања у манастиру певале би црквене песме, причале, дружиле се и припремале јела. Мештани који су одлазили код манастира само на молитву, на дан Ускрса, перципирани су ове жене као посебну категорију посвећеница Богу и цркви:

„То су ишле оне које верује у Бога, које су као манастирке (...) Било је зграда куде су манастирке долазиле и преспале за Ускрс. Спавале су. Ћилимарке, црђе и узну па преспе за Ускрс обавезно. Спавају доле жене које верују, које су као по манастир. Тако да је то она (Љуба, прим.аут.) наредила и то ју се испунило“ (Љ.П.).

Припрема *молитве* почињала је у зору на дан Ускрса. Пре изласка сунца, двојица или тројица мушкараца кољу *слеже* испред манастира Васкрсење Христово, водећи рачуна да крв јагњета исцури у рупу која је ископана код каменог крста (сл. 4).¹² Слеже је „овца јаловица“ или „јагње од прошле године“. У селу се некад чувало много оваца па се водило рачуна да овца испуњава одређене критеријуме – пре свега, да је довољно стара и да се није јагњила. Овакву овцу мештани називају још и *бравче*, *шљеже*, *лањско* и *двиска*. Испитаници су то истицали као нарочито важно („закоље шљеже, да неје овогодишње, него да је од прошлу годину“; „давала се не јагње, не овца, него зовемо га слеже“; „не да је сад младо и не да је старо, него баш слеженце. То тека се зове“). Након ритуалног убијања, слеже се одере, а исечено месо се стави у казан, налије водом и кува као чорба наредних неколико сати. Након што се месо скува, у чорбу

Сл. 4 – Клање овце испред каменог крста. Снимила: Биљана Анђелковић, 2023.

¹¹ Један од казивача је потврдио да су долазиле и жене из других села: „Раније су долазили из Покривштицу (Копривштица, прим.аут.), Нишор, Покревеник. Из та села су долазили и преспавају уочи Ускрса. Имаше горе две собе, сад је једна. Мале собе. Свуда су лежали по то. Једна њена сестра од ујака, она ми је причала да је преспала, била је болесна, нога ју болела, па је прележала ту ноћ и више је никад није заболела. Она је и сада жива, у Ковину“ (П.Ђ.).

¹² Сличан обичај клања мештани су практиковали и за Ђурђевдан коју је већина домаћина славила као сточарску славу. Приликом клања јагњета („ђуричгета“, „ђуричгета“ или „ђурилица“) се водило рачуна да крв уђе у рупу, а кости јагњета су се затрпавале у мравињак. С обзиром да је реч о приношењу жртве, мештани су водили рачуна да њени делови (крв и кости) не привлаче сеоске псе.

се додаје *заприка* – упржен лук, брашно и алева паприка – која се прави „из три пута“. Од зачина се додаје само со. Чорба припремљена на овај начин назива се *молитва* и представља вид прилога за здравље и благостање сеоске заједнице.¹³ Ритуално убијена овца представља крвну жртву, а обичај подсећа на приношење крвне жртве на ширем балканском простору (видети: Тројановић 1983; Влаховић 1996; Петреску 1996; Живковић 1996; Живковић 1998; Sikimić and Hristov 2007; и др.). Веровало се да приношењем животиње мештани смањују вероватноћу да их задеси нека друга невоља или већа штета од ове овце, што значи да је овца представљала принос у име заједнице.

Једна од казивачица је објаснила како је то некад изгледало:

„Ујутру се каже дотера бравчето, те га закољу тува и оди тују вода (извор изнад манастира, прим.аут.), одма оперу црева, шкембе сас креч исперу и одма га туре да се прокува. Па насечу лук и из млекару им давали масло, па узну то упрже и напне паприке и лис' оди лозје и напрае паприке и сарму, а то рече котл голем од педест-шеседесет кила, па дрва кој носи и молитвата се кува. А, бравче се све клало тува преда крсат, а после се на кршат (крушка, прим.аут.) доле дере“ (М.Ц.).

Има казивања да се молитва спремала од воде са једног извора у непосредној близини манастира. Поред манастира постоји и извор за који се верује да је „добар за очи“, који је током године пресушивао, али пред сваку молитву има воде:

„Отиду и очисте га и сипу мало светену воду. За ујутру он се напуни“ (Д.П.).

Некада је припремање молитве, поред чорбе коју називају *молитва*, укључивало и припремање других јела: пуњене паприке, пасуљ, сарме од винове лозе и др. Ујутру, када би други чланови сеоске заједнице почели да долазе све би већ било припремљено.

На дан Ускрса (*Велигден/Велигдан*) сваки представник породице, као и у прошлости, доносио је колач, жито и неко „јелце“ испред манастира.¹⁴ По доласку свако стане испред манастира на место које припада његовој породици, према давно направљеној подели о којој нема сачуваних података, али се та расподела места и данас строго поштује. На земљу се стави простирка (стољњак, мушема), а потом и жито и колач и сачека се свештеник да пресече колач (сл. 9). Након тога свако оде до казана да у суд који је понео са собом сипа *молитвену* чорбу коју носи кући за себе и своје укућане, јер је обичај да свако од *молитве* узме бар по кашику. Раније је била пракса да сви остану и поједу код манастира „јелца“ која су понели.¹⁵ Зајед-

¹³ Чорба од јагњећег меса када се не приноси као *молитва* и када се спрема у кући назива се *јанија*.

¹⁴ О томе шта се носило код манастира говори и следећи исказ: „Тува си дома умесимо колач, па си скувамо или паприку или јелце, пченичку сваримо, скувамо“ (В.П.).

¹⁵ Многи казивачи су ово истицали. Једна од њих је слично изјавила и у телевизијској репортажи о молитви: „Тако је било и раније, лепо, збирали смо се тува. Ја као дете, па и после ожењена, доадила сам са свекра, са свекрву. Праемо, те поедемо заједно. И лепо је било“. Њена изјава је доступна на <https://www.youtube.com/watch?v=tTBkaLxbdZg&t=46s> (приступљено 6. децембра 2023).

ничко дружење испред манастира трајало би цео дан, а у конаку су ручали само породица домаћина (колачара), колачар за наредну годину и свештеник.¹⁶

Молитва у време социјализма

Друштвено политичке промене које су захватиле друштво након Другог светског рата веома су се одразиле на обичаје попут молитве, не само у Добром Долу, већ на читавом простору где се практиковала (Књажевац, Сврљиг, Пирот, Бела Паланка, Димитровград). Раскидање са традицијом, а нарочито са црквом и народним обичајима била је пракса коју је нова социјалистичка власт са већим или мањим успехом спроводила у многим местима. Слична ситуација је била и у Добром Долу, где су најпре Бугари за време окупације пиротског краја бранили окупљање код манастира, а потом и социјалистичка власт.¹⁷ Покушаји забране током социјализма нису уродили плодом због тога што се део мештана – како сами кажу „старе бабичке“ – озбиљно супротставио тој забрани. Ипак, број људи који је долазио на молитву драстично је опадао у деценијама након Другог светског рата. Велики број припадника генерације која је требало да настави обичај је приступила Савезу комуниста и доследно поштовала захтеве Партије који су налагали раскидање са народним и црквеним обичајима као изразом заосталости и примитивизма. Приступање Партији мештана рођених током четрдесетих и педесетих година двадесетог века још у школским данима, затим исељавање великог броја мештана у градове, као и одлазак људи на привремени рад у Француску (из око шездесет домаћинстава) крајем шездесетих година прошлог века, прекинуо је ланац преношења обичаја од старијих ка млађима. Већина казивача се присећа комунизма као времена у коме се заиста догодила важна промена када је у питању однос мештана према цркви и обичајима.

„Другше је било, бранили су да не долазе у цркву, да не долазе деца, а сад је све одобрено и све е лепо“.

Према сећању казивача село је у то време било веома подељено по питању учешћа у молитви. Мањи део становника је посећивао манастир, док су чланови партије остајали по страни, окупљени испред задружног дома и продавнице, посматрајући комшије које су посећивале манастир. Било је и неких чланова партије који су желели да присуствују молитви, макар због заједничког окупљања и дружења испред манастира, али су се бојали осуде „другова“. Због тога су некад са околних брда посматрали како све то изгледа:

¹⁶ Бројни казивачи се сећају да је раније било уобичајено да се руча на ливади поред манастира, што показује и следећи пример: „Онда људи цео дан доле преседе до послеподне. Раније кад смо ми били деца ми смо играли лопту, а они доле седу, седу јер немају време да се саставе онако“ (П. Ђ.).

¹⁷ На терену сам забележила исказе о забранама које су постојале за време бугарске окупације. У то време жене нису долазиле код манастира да припремају молитву, већ су на Ускрс доносиле храну коју су припремиле код куће и у малом броју долазиле код манастира да дају молитву, како не би привукле пажњу.

„Како да идем?! Свекар комуниста, свекрва не иде, муж комуниста, ја. Није згодно. Али, ми одозгоре идемо да видимо како то изгледа. Гледамо то као неко дешавање.“ (Б.Ђ.)

И учитељи су вршили велики притисак да се не одлази у цркву и у манастир:

„Учитељ, кад смо пошли у школу каже: Имамо толико и толико домаћинства и становника, али нема Бога. Бог не постоји. А, моја баба каже: Ти идеш са мном у цркву и на гробље, а он нек се мени обрати“ (Р.К.).¹⁸

Услед такве друштвене климе категорија „стари“, „старци“ и „старе бабичке“ до данас је путем наратива остала сачувана као кључна у очувању обичаја. Један казивач се присетио да је крајем седамдесетих година, када је почео да долази са мајком, на молитву долазило само „двадесетак стараца од шездесет година и навише“. Овој категорији припадају највеће заслуге за очување обичаја, јер су пружали одлучан отпор својим потомцима који су приступили Савезу комуниста, прихватили и доследно спроводили партијске идеје.

У селу и данас постоје они који се сећају расправа родитеља, а често баба и деда који својим потомцима прете да ће их оставити без наследства и избацити из куће ако буду бранили молитву. Овакви подаци сведоче о дубокој подељености породица по питању поштовања не само религијских обичаја, већ и односа према наслеђу, заједници и цркви.

Све до почетка двехиљадитих година обичај су одржавале „старе жене“, да би тек од пре десет или петнаест година за обичај почела да се интересује и генерација Добродолаца рођена крајем шездесетих, током седамдесетих и осамдесетих година. Данас припадници управо ових генерација, заједно са својим породицама долазе из различитих крајева код манастира и ревитализују обичај за који је постојала оправдана бојазан да ће бити прекинут.

Молитва данас

Функција молитве као вида колективног завета како би се обезбедила добробит сеоске заједнице или вид захвалности Богу умногome је трансформисана и релативизована у новијем периоду. Генерације оних који су отишли из села током друге половине двадесетог века одржавале су са селом јаче или слабије везе, у зависности од тога где су наставили живот. Депопулација становништва је веома утицала на различите сегменте сеоске свакодневице: сточарство је нестало, сеоска задруга и школа су престале са радом, сеоска млекара је затворена, у сеоској цркви је престала да се служи литургија, као што је престала и да се даје молитва код цркве, затим је прекинута сеоска слава Спасовдан, а престала је да се организује и литија на Мали Спасовдан. Одлив сеоског становништва озбиљно је нарушио број верских празника и обичаја који се поштују у оквиру годишњег циклуса на нивоу села.

---

¹⁸ Њена изјава је доступна на: <https://www.youtube.com/watch?v=eS4YY9cE14k&t=49s> (приступљено 6. децембра 2023. године).

Када је реч о припреми *молитве*, њу и данас обављају искључиво жене. С обзиром да у Добром Долу према попису становништва из 2022. године живи свега двадесетак мештана, само село више није у стању да обезбеди наставак обичаја. Због тога у припреми учествују жене које живе у Пироту. Актуелне куvariце припремају молитву током последњих пет или шест година, с тим што њихов рад надгледа једна од најстаријих учесница, бака Вука (рођ. 1935). Она је и ове године учествовала у припреми и проверавала да ли је све скувано како треба. Главно умеће јесте направити добру запршку на „смедеревцу“, јер од ње зависи како ће *молитва* испасти. Поред *молитве*, оне кувају и главу овце која се након кувања стави на тањир да се послуже гости. Овчја глава се отвори секиром, а гости руком узимају комадиће мозга.

Након што се припреми *молитва* она се ставља испред манастира, на трем на коме се поставља сто на коме стоје свећа, колач, жито, вино, ускршња јаја, а неретко и воће и цвеће (сл. 5). Свештеник потом благослови *молитву* (сл. 6), а из казана се потом узима чорба коју мештани узимају за своје укућане. Они доносе са собом неки суд са поклопцем (најчешће шерпице, лончиће, пластичне посуде са поклопцима) у коме односе чорбу (сл. 7). Они који су учествовали у припреми најчешће сипају чорбу другима.

Један од већих проблема, поред ангажовања жена које спремају

Сл. 5 – Снимила: Биљана Анђелковић, 2023.

Сл. 6 – Снимила: Биљана Анђелковић, 2023.

молитву, јесте и куповина овце. У време када је село било живо и док су се мештани бавили узгојем оваца, домаћин је наменски чувао слеже за *молитву*. Како је овчарство замирало, не само у Добром Дољу, већ и у суседним селима, постало је тешко купити овцу која је „од прошле године“.¹⁹ Колачари истичу да су последњих година имали великих потешкоћа да обезбеде овцу која испуњава захтеване критеријуме у погледу старости. Дешавало се појединих година да овца коју колачар донесе не буде довољно велика, па самим тим ни чорбе не буде довољно.²⁰ Такође,

Сл. 7 – Снимила: Биљана Анђелковић, 2023.

уколико овца није довољно стара већ колачар купи јагње, његово месо се током кувања „распадне и оде доле на казан“, због чега *молитва* не испадне како треба.

Током последњих шест или седам година број људи који овде долазе се повећава. Пре неколико година било је између двеста и триста учесника. Кључни елементи обичаја су задржани у свом изворном облику, па тако и нове генерације, чекајући да свештеник пресеке колач заузимају места у складу са некадашњом позицијом своје породице. Међутим, неке промене су суштински утицале како на манифестне тако и на латентне функције обичаја. Изградња новог конака поред манастира донела је новине у структури људи који посећују манастир. Прикупљање средстава за изградњу новог конака мобилисало је све оне који воде порекло из Доброг Дола

или оне чији родитељи воде порекло из села, па данас на молитву долази и велики број младих из различитих градова. Локална телевизија прави репортаже о овом окупљању, чиме партиципација у обичају добија на важности у ширем друштвеном оквиру.

Као и други стари обичаји и организација молитве је претрпела извесне промене у мање формалном сегменту. Подизање новог конака, пружило је прилику

¹⁹ Због тога неки колачари чим преузму колачарство почну да уговарају слеже за наредну годину. Овогодишњи колачар је слеже набавио у Држини.

²⁰ Куварнице се сећају да је пре неколико година колачар имао велики проблем да нађе двиску, па се испоставило када су одрали овцу да није била довољно велика због чега ни чорбе није било довољно.

за другачију врсту окупљања, јер је приликом његове изградње направљена трпезарија која некада није постојала. У њој се налазе столови и клупе за госте, а колачари након формалног дела обичаја (освештавања молитве и предаје колача колачару за наредну годину) позивају своје одабране госте (своје пријатеље, комшије, рођаке, итд.) на ручак. За све остале, колачар поставља сто испред манастира са ког се служе они који нису позвани на ручак у трпезарији. На тај начин се у конаку приватизује прослава и прави се јасна граница на *унутра* и *споља*. Та пракса је изменила и обичај да окупљени остају и једу код манастира, тако да се скуп „растура“ одмах након што свако пресеке колач са свештеником. Обичај који је некад окупљао мештане који су иначе живели на релацији *кућа у селу - појата*, данас не успева да лабаву заједницу Добродолаца чвршће веже. Многи старији мештани увиђају ову промену и углавном је оцењују као негативну:

„Сад се помешало старо и ново време. Више помодарство него по Бога. Било који обред. Ово није било. Сад људи домаћини – ми смо били пре 12 година – исто смо тако имали (...) осамдесет госта“.

„То раније није било. Неко би можда хтео и можда би имао жељу и потребу да буде колачар, али можда није у могућности. То је помодарство. Зову се пријатељи, родбина, друштво, комшије, људи који немају везе са селом“.

Током окупљања код манастира сви доносе фарбана јаја или – како их називају у овом крају – *перашке*, али приметно је да је празник Васкрсења Христовог у другом или трећем плану. Нико од испитаника на питање *шта све доноси од хране испред манастира* није поменуо ускршња јаја. Окупљени се међусобно не крцају јајима, јаја се не размењују, већ само стоје на земљи док се не пресеку колачи, а потом се враћају кући.

УЛОГА ЖЕНА У ПРИПРЕМАЊУ МОЛИТВЕ

Главну улогу у припремању молитве одувек су имале жене. То значи да су оне уједно и главни носиоци знања о припреми и да су доносиле одлуке око саме организације. Иако је неколико мушкараца одувек било укључено у клање, драње и припрему овце (сецкање меса и стављање у казан) за *молитву*, жене се у читавој заједници перципирају као чувари знања о припреми и око свега их консултују. О избору жена које учествују у припреми строго се водило рачуна, јер су тај посао обављале по више година или деценија. Трансфер знања одувек је ишао од старијих куварица ка млађим, док обрнути трансфер није био могућ. Нови састојци, зачини, додавање неког поврћа или новине у припреми које би дошле са млађим генерацијама нису били могући.

У припремању молитве никада нису учествовале све жене из села, нити су учеснице биле насумично одабране. То су обично биле жене које је заједница

препознавала као вештије у припремању хране. Оне су често биле ангажоване и у припреми јела за свадбе или друге веће сеоске прославе. Оне су долазиле код манастира и гледале „старије жене како се спрема“. Међу познатијим куварицама молитве помињу се баба Дана Брадинска, баба Дана Колина, баба Лепка и Гордана, које су дуги низ година учествовале у припреми. Обично је неколико жена било ангажовано само око припреме чорбе и свака је дуго година учествовала у припремању. Стога не чуди што су неке од њих имале посебан статус у заједници, нарочито у недељама пред Ускрс када колачари долазе да их питају шта је потребно да припреме. Поред тога што су жене давале свој рад, оне су из својих домаћинстава доносиле „шта која има“ од намирница: лук, брашно, масло, паприку, пасуљ и друге намирнице неопходне да се припреме јела.

Са друге стране, поједине жене, не само да нису биле заинтересоване да учествују у припреми, већ нису ни посећивале манастир. Религиозност жена, односи у породици, као и обавезе у домаћинству били су важни фактори који су утицали на партиципацију жена у овом обичају. Бројне обавезе у домаћинству, „терање стоке на појату“, болест неког од укућана, одлазак мужа „не печалбу“ стварали су велики терет са којим се неке од њих нису лако носиле. Немали број испитаница је одговорио да нису могле да иду код манастира због много посла, док се друге нису осећале пријатно кад оду.

Жене које су долазиле код манастира представљале су „целу породицу“. Оне су испред свог домаћинства доносиле колач и чекале да га свештеник пресече и прочита молитву за здравље, помињући имена свих укућана. Младе жене, тек удате ишле су са својим мајкама или свекрвама, а готово никада са мужевима јер су они остајали на појати.

Пре пет или шест година у припрему су се укључиле две жене које припремају молитву. Оне живе у Пироту, али дођу на Ускрс у село и преузимају бригу око молитве. Ове године (2023.) њихов рад је „надгледала“ бака Вука (њихова свекрва и тетка) која је први пут код манастира дошла и преноћила 1941. године, као шестогодишња девојчица. Знање у припреми молитве је стицала од мајке и баке, које су у генерацији пре ње, учествовале у припремању хране код манастира. Нове куварице, које такође имају порекло из села, кажу да је веома важно да се знање преноси на неког ко има представу како та чорба треба да изгледа, јер она не сме да „не успе“.

Жене које припремају молитву („слушају“) не добијају надокнаду за посао који обављају у име заједнице. Некада су то биле жене из села које су имале посебан статус и које су служиле јер им је „дошло на с'н“ или је било неких призива/указања да се баш одређена жена изабере за тај посао. Једна од казивачица, бака Лепка, почела је да „служи“ 1963. године у манастиру након што је деда Пера Портарев, један од мештана, имао указање да она треба да учествује у „одржавању манастира“. Он јој се обратио следећим речима: „Доша' сам да ти кажем нешта, а ти ако 'оћеш испоштуј, а ако нећеш не мораш. Дошл је човек с белог коња и рекл је:

’Право да идеш у Попови и на невестуту, на Лепку да кажеш ги да иде у манастират и да мете. Оте сад је божји слуга“²¹. Иако је она због великог броја обавеза одбила да дође онда како јој је деда Пера рекао, после неког времена је друга жена, баба Дика, имала сан да ће се Лепкиној деци догодити нешто лоше ако не послуша. Из страха да ће се обистинити баба Дикин сан, Лепка је прихватила и до пре неколико година је активно долазила и помагала у припремању молитве, најпре учећи од старијих жена како се припрема чорба, а потом преносећи искуство другим женама.

Снови, визије и указања о „службењу“ у манастиру – које по речима казивача често није било жељено, јер је женама наметало додатну обавезу и одговорност – јављали су се одабраним представницима заједнице који су попут медијума преносили поруке мештанима. Слично као што је Љубу Шумтину „мучил“ да треба да откопа манастир, тако су се у наредним деценијама још неким појединцима јављале поруке које треба да пренесу другим мештанима.²¹ Послушност је најчешће била условљена народним представама о Богу и хришћанским светитељима као онима који кажњавају непослушност и неповиновање захтевима „више силе“.

Промена друштвених околности унутар ове сеоске заједнице утицала је и на начин избора жена које припремају молитву. Оне су пре неколико година изабране у договору са организатором, црквеним одбором и прихватиле су да обављају овај посао. За њих то, с једне стране, значи да помажу заједници да одржи обичај, затим да помогну колачару у организацији, али уједно виде своју улогу и као помоћ цркви и очувању традиције. Колачари им увек поклоне нешто симболично попут кецеље, пешкира, кафе и слично.

„ДОМАЋИН НА МОЛИТВУ“: УЛОГА КОЛАЧАРА У ПРИПРЕМИ МОЛИТВЕ

Колачар или *домаћин*, како у селу називају колачара, је једна од централних организационих улога. У првим деценијама давања молитве та улога је била више формалног карактера, јер су жене из села обављале највећи број послова. Данас, када у селу нема жена које би могле активно да партиципирају у томе, колачар финансијски и организационо покрива све обавезе непосредно пре и на дан Ускрса: ангажује се око послова уређења манастира (кошење, кићење прилаза манастиру) и чишћења просторија конака; прања судова који ће се користити за припрему; обезбеђује јагње и организује људе који га кољу; позива свештеника; обезбеђује цвеће за венце око каменог крста, улаза у манастир и престоне иконе; брине да буде довољно свећа код палионице и др.

Колачар је изабрани представник заједнице за одређену годину. Он стоји са свештеником за време освештавања жита, *молитве*, пијења вина и сечења колача,

²¹ Пре него што је молитва почела да се даје испред сеоске цркве, једна мештанка је такође сањала да треба да дају молитву.

Сл. 8 – Слика је преузета са: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=2658368120845142&set=pcb.2658382557510365>

а потом окреће колач заједно са свештеником и колачаром за наредну годину, коме након сечења предаје једну четвртину колача и венац који носи око врата (сл. 8).

Некада се колачар бирао према веровању да колачарство може да помогне човеку или породици у решавању болести или других проблема.

„Већином нека сила човека натера да би био колачар.

Неко или нешто буде болестан. Нешто му се каже у сан. Нешто тако, имаш проблем, па се пријавиш. Мислиш као ајде да буде боље. Не знам како да се изразим верски. Смишљено, намењено од Бога. Значи да мора то тако да се уради. Некој даје од вољу, али већином има неку муку. Пре тога се нешто пре'скаже или у сан. Ретко ко је од вољу, не кажем да нема и такви, то је и за народ и за добро, али Божја сила значи то води“ (Р.А).

На избор колачара данас се гледа као на посебну част. С тим у вези треба поменути да је на стогодишњицу манастира 2018. године изабран праунук жене која је открила манастир – Зоран Поповић. За њега је то био веома важан и емотиван тренутак, а село му је на тај начин указало посебно поштовање. Од њега је колачарство те године преузео Марјан Петровић који је за пиротску телевизију такође навео колика је част бити колачар у Добром Долу:

„Ово је првенствено велика част за мене, значи да преузем колачарство, да будем колачар, поготову у овом месту, у Добром Долу. Ово је родно место мога оца и сви ови људи су наши пријатељи, наши рођаци, а и сам чин колачарства је Богом угодан чин и за мене је то велика част“.²²

Колачар који је ове године преузео колачарство за наредну годину је такође изјавио:

„Значи ми пуно што сам преузео ја то. Драго ми је, трудићу се да наредне године угостим што боље могу људе“.²³

Да је бити домаћин на молитви постало ствар престижа унутар заједнице Добродолаца говори и податак да колачари чекају по неколико година да дођу на ред.²⁴ Пре деценију или две ситуација је била доста другачија, јер се није лако

²² Видео доступан на јутјуб страници „Пи канала“: <https://www.youtube.com/watch?v=nPow90r-zN4&t=27s> (приступљено 6. децембра 2023. године).

²³ <https://www.youtube.com/watch?v=eS4YY9cE14k&t=49s> (приступљено 6. децембра 2023. године).

²⁴ Пре неколико година је колачар С.Ц. изјавио „Ја да вам кажем, ја сам пет, шест година чекао да дођем на ред. И, ето, испунила ми се жеља“.

могао наћи неко заинтересован да буде колачар. У то време није било ни много жена које су долазиле. Једна мештанка сведочи да је почетком двехиљадитих свега неколико старијих жена долазило код манастира да даје молитву.

„Буквално је дошло до пет жене само да иду и мислили смо да нема више нико да иде после ње. Међутим, кренуше после нове генерације, па почињу да дају то и на неки начин се сад то обнови. Скоро је замрло. Буквално, дошло до четири-пет жена отиду доле“.

Раније се није толико полагало на колачарство, па се дешавало да нема домаћина за молитву неких година. Тих година би се спремила молитва без меса које су најревносније жене давале у име села.

УТИЦАЈ ПРАВОСЛАВЉА НА ДАВАЊЕ МОЛИТВЕ И ЦРКВЕНЕ ПОРУКЕ КОЈЕ СЕ ПРЕНОСЕ КОД МАНАСТИРА

Масовнија окупљања у црквама и манастирима у време великих верских празника одувек су били важна прилика да свештеници окупљеном народу упуте хришћанске поруке. У време када је Црква била слабија, а парохијски свештеници зависили искључиво од својих парохијана у економском погледу, партиципација свештеника у народним обичајима у селима се подразумевала. Са јачањем цркве и утицаја свештеника у постсоцијалистичком периоду, њихова улога у народним обичајима је донекле промењена, па они данас имају изузетно значајну улогу у очувању или потискивању народних обичаја (Анђелковић 2023).

Сл. 9 – Слика је преузета са: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=2658370107511610&set=pcb.2658382557510365>

Као што је претходно поменуто, обичају молитва присуствују свештеници. Некад је био обичај да свештеник „прекади“ јагње пре него што се оно закоље, али ова пракса више не постоји. Свештеник (или свештеници када их буде неколико) освештава *молитву* и пресеца колач, али искључује могућност да учествује у оном ритуалном делу убијања овце испред манастира. Да се постепено ради на християнизацији молитве показују и проповеди које свештеници упућују окупљенима након што благослове *молитву*. Ове године је свештеник поменуо да се „верни народ скупио у част Христовог Васкрсења“, како би окупљене подсетио на важност празника на који су се окупили. Представници цркве препознају и неретко истичу важност окупљања народа око цркве на важне хришћанске празнике. То је прилика да се окупљени – међу којима је велики број оних који кажу да нису верници, затим некадашњи чланови Савеза комуниста који кажу да не верују у Бога, неофити и традиционални верници – упознају са хришћанским поукама. Том приликом свештеници истичу важност причешћа, паљења свеће у цркви, исповести, присуства на литургији и „приношења бескрвне жртве Господу“, с обзиром да је важно обележје молитве управо крвна жртва. Кроз овакве примере се веома добро види утицај који представници Српске православне цркве имају на народне обичаје. Поред свештеника, значајан утицај имају и црквени верници, они који активно учествују у литургијском животу и они који јасно разликују хришћанске и нехришћанске елементе обичаја. С тим у вези треба поменути притисак са којим се суочавају они који кољу овцу током последњих година, а то је да се крв приликом клања не сме проливати испред цркве. Притисак да се престане са овом праксом врши неколико црквених верника који овај сегмент обичаја виде као „пагански“, „богохулан“ или као „грех“, због чега мушкарци који кољу овцу од ове године желе да изместе клање на друго место. Ово указује да црквени утицај полако, али континуирано елиминише „неприкладне“ елементе обичаја, како би се обичај што боље уклопио у црквене оквире.

Црквени верници су од пре неколико година увели и нову интерпретацију обичаја. Једна од жена која је припремала молитву више деценија, бака Лепка, пре седам година је изјавила да „спрема јело за гости Исуса Христа“.²⁵

„Ми слаavimo и да почастимо гости сас чорбицу. Спремам ју: месо, лук упржимо са зејтин, брашно и то све лепо се укрчка и после једемо и гости служимо. Та чорбица се зове молитва – молитва за Исуса Христа“²⁶.

Чорбица се спрема од ову воду (у близини манастира је извор са кога се узима вода за молитву, *прим. аут.*).

Пре него што је омасовљено окупљање код манастира утицај цркве се слабије осећао. Пре седам и више година, клање јагњета испред манастира није представљало проблем. У то време је бака Лепка изјавила:

²⁵ Њена изјава доступна је на страници <https://www.youtube.com/watch?v=Pfx8zrxLmlU&t=465s> (приступљено 6. децембра 2023).

²⁶ Бака Лепка је пре више година дала ову изјаву за локалну телевизију. Прилог доступан на: <https://www.youtube.com/watch?v=Pfx8zrxLmlU&t=465s> (приступљено 6. децембра 2023).

„Закољемо јагње тамо код крс'. Прекадимо га па га закољемо и онда сасече-мо месо и то се скува и онда трипут направимо запршке и запржимо“.²⁷

У међувремену је, под утицајем свештеника који критикују ову праксу, поче-ла да инсистира да се клање обавља даље од манастира.

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

Описани обичај отвара бројна теоријска питања и указује на многе слабости постојећих методолошких средстава и решења. У складу са старом научном терминологијом обичај давања молитве спада у ред обредно-религијских пракси које је некад обављало село као *обредно-религијска заједница* (в. Павковић 1978). Међутим, концепт сеоске заједнице, као и концепт *колективних сеоских обреда* (в. Бандић 1978) који су се некад практиковали на нивоу сеоске заједнице, морају проћи озбиљну теоријску проверу и претрпети редефинисање. Сеоска заједница је прошла кроз бројне промене током последњих неколико деценија. Добри До је одличан пример села које више не функционише као егзистенцијална заједница, а још мање као производна или сродничка заједница. Мештани, ипак, показују велику одлучност да сачувају неке обредно-религијске праксе своје заједнице. Наведени обичај има више функција, које би, према давно утврђеној подели, могле да се поделе на манифестне и латентне. Манифестна функција је религијска, јер се давањем молитве осигурава или побољшава здравље и благостање мештана и стоке. Латентна функција, следећи исту линију размишљања, приметна је у окупљању свих оних који имају везе са Добрим Долом, и доприноси обнављању веза између одсељених људи. Према последицама које производи, обичај можемо сврстати у завичајна окупљања са религијским мизансценом. Ово окупљање, међутим, показује да су многе теме којима су се бавили истраживачи религије још пре више од једног века, а то је прожимање претхришћанских и хришћанских елемената, магије и религије, још увек актуелне.

У складу с чињеницом да је све мање људи који у селу стално живе, све је мање и изворних или домаћих производа неопходних за адекватно извођење обреда (нпр. слеже), све је мање обучених људи који могу испунити захтеве које обичај намеће (клање, кување) и све је мање људи који могу и желе да се одупру намери да се из обичаја избаци сви елементи који се доживљавају као „нехришћански“.

Међутим, осим што се ипак пружа отпор нарушавању традиционалне форме обичаја, отпор је приметан и у погледу укидања традиционалних или наслеђених социјалних подела и улога. Ту се мисли, пре свега, на редослед колачара, одабир куварица и размештај породица испред манастира. Те се улоге и данас играју по давно написаним сценаријима и представљају вредности око којих нема спорења,

²⁷ Исто.

а које чувају идентитет и сваке породице и села у целини. Можемо рећи да, иако много тога упућује на то да је реч о скупу невезаних појединаца који су дошли због завичајног окупљања, овај скуп показује да је реч о заштити једног обрасца који пружа сигурност и оријентацију својим корисницима. Они речима често не умеју да формулишу ни узроке ни циљеве овог окупљања, али својим понашањем јасно стављају до знања да иза свега тога стоји жеља да се задрже на чврстом тлу традиционалних вредности које интуитивно и емотивно добро познају и разумеју.

ЛИТЕРАТУРА

- Анђелковић, Биљана. 2019. Манастир Васкрсење Христово између религијских и секуларних дискурса. У *Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области: српски исток некад и данас: археологија, етнологија, историја и лингвистика* 22, ур. Ивица Тодоровић и Војислав Филиповић, 87-102. Сврљиг: Центар за туризам, културу и спорт.
- Анђелковић, Биљана. 2023. Утицај црквеног православља на нематеријално културно наслеђе: редукција, трансформација и губљење народних обичаја. *Зборник Матице српске за друштвене науке* 187 (у штампи)
- Бандић, Душан. 1978. Колективни сеоски обреди као културни феномен. *Новопазарски зборник* 2: 111-120.
- Бранковић, Снежана. 2009. *Светилишта под отвореним небом: камена знамења и освећена стабла*. Пирот: Музеј Понишавља.
- Влаховић, Бреда. 1996. Ђурђевдан у ђердапским насељима. У *Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области*, књ. 11, ур. Сретен Петровић, 169-174. Сврљиг: Етно-културолошка радионица.
- Ђорђевић, Тихомир. 1984. *Наш народни живот*, књ. 3. Београд: Просвета.
- Живковић, Душица. 1996. „Молитва“ – сеоска колективна жртва (Прехришћански елемент обичајне праксе о Ђурђевдану у Буцаку). *Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области*, књ. 2, ур. Сретен Петровић, 165-168. Сврљиг: Етно-културолошка радионица.
- Живковић, Душица. 1998. Годишња обредна традиција у Књажевцу и околини. *Гласник Етнографског музеја* 62: 87-119.
- Игов, Сретен. 2013. *Оброчните крстове: култово знамение*. Димитровград: Народна библиотека „Детко Петров“/ Национален съвет на българското национално малцинство.
- Јеременковић, Миодраг. 2009. Оброци у крупачкој парохији. *Пиротски зборник* 34: 99-115.
- Маринковић, Градимир. 2009. Заветни крстови белопаланачког Буцака. *Пиротски зборник* 34: 117-127.
- Николов, Весна. 2009. Оброчни крстови у околини Димитровграда. *Гласник Етнографског музеја* 73: 303-310.
- Павковић, Никола. 1978. Село као обредно-религијска заједница. *Етно-антрополошке свеске* 1(1): 51-65.
- Панајотовић, Томислав Г. 1986. *Адети*. Пирот: Музеј Понишавља.
- Петреска, Весна. 1996. Жртвата во пролетниот циклус обичаји кај Македонците. У *Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области*, књ. 11, ур. Сретен Петровић, 131-137. Сврљиг: Етно-културолошка радионица.
- Sikimić, Biljana and Petko Hristov (eds.). 2007. *Kurban in the Balkans*. Beograd: Institute for Balkan Studies SASA.
- Todorović, Dragan. 2014. „Votive Crosses of the Municipality of Dimitrovgrad“. In *Cult Places on the Border*, edited by Dragoljub B. Đorđević, Dragan Todorović and Dejan Krstić, 311-338. Niš: YSSSR and Faculty of Mechanical Engineering.
- Тројановић, Сима. 1983. „Главни српски жртвени обичаји“. У *Главни српски жртвени обичаји*. *Старинска српска јела и тића*, Сима Тројановић, 7-252. Београд: Просвета.

Biljana Anđelković, Institute of Ethnography SASA, Belgrade

MOLITVA (PRAYER) IN THE VILLAGE OF DOBRI DO:
A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE INTANGIBLE CULTURAL
HERITAGE OF THE PIROT REGION

Molitva (Praying) or *giving a molitva* is a very widespread custom of ritually slaughtering a sheep or lamb and making a collective sacrifice in the area of Stara Planina (Balkan mountains). During the last decades, it disappeared in some villages, while in others it continued to be maintained despite the decreasing number of residents and the difficulties that accompany its maintenance. This paper represents the result of research on *molitva* in the village of Dobri Do near Pirot. *Molitva* has been offered here on Easter for almost a century without interruption, which testifies to the need of the community to maintain the custom through generations and various ideological and social changes. The paper analyzes data recorded during field research between 2017 and 2023. The data was collected during the custom itself, through interviews conducted over the years with the organizers, women who prepare the *molitva*, „cake makers“ („kolačars“ – the hosts of the celebration) and those who in recent years have come in increasing numbers from other cities to attend the custom. The research results open up some theoretical questions, questioning the concept of the village as a ritual-religious community. It has been shown that the “borders of the village” are not clearly defined today due to the constant circulation of the population between the village and the city and the maintenance of strong connections between emigrants and Dobri Do as their birthplace. Dobri Do is an excellent example of a village that no longer functions as an existential community, and even less as a productive or kinship community, but the locals, nevertheless, show great determination to preserve this ritual-religious practice, in which they succeed with minor reductions and transformations.